

Одеський національний університет імені І. І. Мечникова

Факультет історії та філософії

Кафедра філософії

Д и п л о м н а   р о б о т а

на здобуття ступеня вищої освіти «бакалавр»

на тему: «Критична теорія» Еріха Фромма»

«Critical Theory» of Erich Fromm»

Виконала: студентка денної форми навчання спеціальності 033Філософія

Гуменюк Анастасія Вікторівна

Керівник доц. Райхерт К.В.

Рецензент проф. Голубович І.В.

Рекомендовано до захисту:
Протокол засідання кафедри
№ __ від _____ 2020 р.

Завідувач кафедри

_____
(підпис)

_____
(прізвище, ініціали)

Захищено на засіданні ЕК № __
протокол № __ від _____ 2020 р.
Оцінка _____ / _____ / _____
(за національною шкалою, шкалою ECTS, бали)

Голова ЕК

_____
(підпис)

_____
(прізвище, ініціали)

Одеса – 2020

План:	
Вступ	
РОЗДІЛ 1. Осмислення поняття «критична теорія», методологічні принципи.....	5
1.1 Генезис.....	5
1.2 Методологічні принципи та вимоги теорії.....	7
РОЗДІЛ 2. Франкфуртська школа.....	12
2.1 Виникнення Франкфуртської школи.....	12
2.2 Традиційна та критична теорія.....	19
2.3 Персоналії.....	21
2.3.1 Макс Хоркхаймер та Теодор Адорно.....	21
2.3.2 Еріх Фромм.....	22
РОЗДІЛ 3. Критична теорія Еріха Фромма.....	27
3.1 «Втеча від свободи».....	27
3.2 "Здорове суспільство".....	49
ВИСНОВКИ.....	65
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ.....	67

ВСТУП

У центрі нашого дослідження критична теорія німецько-американського соціального психолога та філософа Еріха Фромма. Ми не випадково говоримо про критичну теорію Е. Фромма, тому що деякий час Е. Фромм був членом Франкфуртської школи саме в той час, коли провідною теорією цієї школи була саме критична теорія, започаткована М. Хоркхаймером. Ми вважаємо, що незважаючи на те, що зазвичай Е. Фромма передусім сприймають як неофрейдиста, його можна також сприймати як критичного теоретика. Цей (критико-теоретичний) аспект філософії Е. Фромма ми будемо досліджувати в цій роботі.

Критична теорія - центральна у дослідженнях Франкфуртської школи, а роботи Еріха Фромма зробили великий вклад у розвиток теорії у соціально-філософському дискурсі. Це ряд теоритичних дискурсів та методів, в яких розглядаються та критикується суспільство та його культура. Основними інструментами є знання з гуманітарних наук, рефлексивна політизація, що розвивається. Особливістю робіт та ідей Еріха Фромма – це розгляд людини без фактору біологізму та наголошення на тому, що людина майже нічого не знає сама про себе, при тому, що вона балансує на тонкій межі між природним та соціальним.

Таким чином нове, внесене Фроммом у критичну теорію – це розгляд природи людини з урахуванням фактора дуальності, усвідомлення людиною того, що він – «мисляча тварина», людина розуміє, що нічого не знає про зовнішній соціальний світ та свій внутрішній, що вона – смертна, нікчемна тому що може випадково потрапити не у те місце не в той час, що вона – залежна від усього оточуючого та не має можливості отримати настанову у самостійному житті і водночас, отримуючи її відвертається від неї. Також слід зауважити, що Фромм не просто констатує проблему соціального буття, а й намагається знайти рішення

такої ситуації і приходять до того, що потрібна не соціальна революція, а «революція свідомості».

Критична теорія, незважаючи на те що стійко асоціюється з Франкфуртською школою, не є тотожною самій школі: критична теорія виникає в межах Франкфуртської школи лише після того, як головою цієї школи стає М. Хоркхаймер, який власне і творцем критичної теорії. До його приходу ніякої критичної теорії не було у Франкфуртській школі. Саме тому ми окремо в нашому дослідженні розглядаємо критичну теорію та Франкфуртську школу.

Представники Франкфуртської школи змінили вектор досліджень тогочасних мислителів з економіки на рівень культури, вони говорили про культурні репресії по відношенню до індивіда в сучасному світі. Внаслідок взяття даного способу розгляду суспільства є доволі можливим підвищення духовного розвитку наступних поколінь.

Критична теорія вийшла за межі Франкфуртської школи та Європи та має великий вплив в американській політичній теорії.

Надану мною роботу актуальною робить можливість розгляду сучасного суспільства у філософському та соціологічному дискурсах критичної теорії.

Теоретико-методологічні аспекти критичної теорії та її сутність відображаються у дослідженнях Макса Хоркхаймера, Теодора Адорно, Еріха Фромма, Карла Маркса, Генріха Гегеля.

Актуальність проблеми дослідження визначає мету даної роботи - розкрити соціальну філософію Еріха Фромма як критичну теорію.

Дана мета обумовила постановку певних завдань:

1. Розкрити зміст поняття "критична теорія";
2. Виділити методологічні принципи критичної теорії;
3. Розкрити зміст філософії Франкфуртської школи;
4. Розкрити роль Е. Фромма в діяльності Франкфуртської школи;
5. Виявити критико-теоретичний аспект у соціальній філософії Е. Фромма.

Об'єктом нашого дослідження є критична теорія та її розвиток Еріхом Фроммом.

Предмет – аналіз генезису, методології, вимог та принципів критичної теорії та історію становлення Еріха Фромма та Франкфуртської школи .

Методи, які були використані: історичний, критичний аналіз
Робота складається зі вступу, трьох розділів, висновків до кожного з розділів, загальних висновків та списку використаних джерел (42)

ВИСНОВКИ

Таким чином, підводячи висновки треба підкреслити актуальність наданої роботи: вона полягає в тому, що критична теорія працює з межами соціальної поведінки та суспільного строю, що є важливими факторами розвитку людства; можливість розгляду сучасного суспільства у філософському та соціологічному дискурсах критичної теорії. За актуальністю роботи було визначено і досягнуто мету роботи - знайти теоретико-методологічні засади для дослідження сучасного суспільства та розкрити критичну теорію Еріха Фромма. Дана мета обумовила постановку певних завдань: дослідити еволюцію критичної теорії та умови, в яких вона виникла; розглянути дослідження засновників та представників Франкфуртської школи; розкрити критичну теорію Еріха Фромма, які були виконані у ході роботи.

Я вважаю, що слід звернути увагу на два головні методологічні підходи діяльності представників Франкфуртської школи, у тому числі і Еріха Фромма:

1) Аналітична теорія науки.

Одним з етапів аналітичного методу є порівняння очікуваних подій з фактично спостережними, внаслідок чого емпірично перевірена теорія, яка має в своїй основі закони та рамочні умови, в яких існує дана подія, дозволяє дати прогноз для неї та зв'язати її із окремим законом

2) Діалектика

На відміну від аналітичної теорії, в якій фактичний збіг виведених законів-гіпотез з емпіричною одноманітністю є принципово випадковим і залишається зовнішнім по відношенню до теорії, в діалектичному підході неприпустимою вважається будь-яка рефлексія. Тут соціальні науки повинні попередньо упевнитися у відповідності своїх категорій до предмету.

Діалектичне поняття суспільства як тотальності вимагає, щоб аналітичні інструменти і громадські структури проникали один в одного.

Кажучи про роботи Еріха Фромма, було виділено три типові механізми втечі від свободи, характерних для сучасного суспільства:

- авторитаризм, підпорядкування вождю, лідеру;
- деструктивність, руйнівність;
- автоматичний конформізм, вимушена конформізація особистості.

Сучасна капіталістична система, за Фроммом, є такою собі дуальною освітою. З одного боку, вона – результат багатоговікового розвитку західної цивілізації, домінуючим вектором якого був повний догляд людини від природи, розрив з нею, а згодом – прагнення повністю пояснити і, що більш важливо, підпорядкувати її. З іншого ж боку, ця система по суті своїй тотальна і репресивна. Вона охоплює практично всі сторони життєдіяльності людини, змінюючи, трансформуючи саму особистість. Вона породжує індивіда і одночасно робить його все більш безпорадним. Фромм закликає саме до такого – діалектичного розуміння і трактування свободи: кажучи про одну її кількісну сторону, не можна забувати і про іншу якісну.

Е. Фромм приходять до висновку, що перед мислячими людьми виникає в результаті проблема вибору: потрібно або пристосуватися до системи, замінивши свою особистість на псевдо особистість і навіть на людину-робота, або змінити саму систему суспільних відносин.

Список використаних джерел

1. Адорно / Попов Ю. М. // А - Анкетування. - М.: Велика російська енциклопедія, 2005. - с. 241-242. - Велика російська енциклопедія: [в 35 т.] / Гл. Ред. Ю. С. Осипов; 2004-2017, т. 1
2. Кузнецов М.М. Теодор В.Адорно - філософ неідентичності // Історія філософії. Вип. 10.- М.: ІФ РАН, 2003. С. 25-50.
3. Джері Д. Франкфуртська школа критичної теорії // Великий тлумачний соціологічний словник (Collins). М., 1999
4. Маркузе Г. Розум та революція. М.: Володимир Даль, Серія «Університетська бібліотека» 2007. 541 с.
5. Horkheimer M. Traditionelle und kritische Theorie // Horkheimer M. Gesammelte Schriften. Bd. 4. Clausen & Bosse, 1987. с. 162–217.
6. Хоркхаймер М., Адорно Т. Діалектика Просвітництва. Філософські фрагменти. М., 1997. 312 с.
7. Адорно Т. Дослідження авторитарної особистості, Harper 1950, 530 с.
8. Історія політичних і правових навчань. Академічний курс 2-е изд., Пер. і доп. 2019, 202 с.
9. Критична соціологія Франкфуртської школи Л.Ю. Бронзіно// Вісник РУДН, серія Соціологія, 2007, №3. С.52-67.
10. Martin Jay, The Dialectical Imagination. A History of the Frankfurt, University of California Press; New Edition 1973, 420 p.School and the Institute of Social Research. 1923-1950. 2nd ed. Berkley: University of California Press, 1996, p.
11. Олександр С. Дмитрієв, «Комуністичний Інтернаціонал і Франкфуртський Інститут соціальних досліджень»// Соціологічний журнал, 1995, N24, с. 177.
12. Martin Jay, The Dialectical Imagination. A History of the Frankfurt 1973, 422 с. (с.8)
13. Rolf Wiggershaus, Die Frankfurter Schule, 1997, 482 с. (с. 27)
14. Джеффри С. Гранд-готель Безодня. Біографія Франкфуртської школи, 2016, 448 с.

15. Carl Grünberg, «Festrede, gehalten zur Einweihung des Instituts für Sozialforschung an der Universität Frankfurt am Main am 22. Juni 1924., Frankfurter Universitätsrede, 1924, [Bd] 20, p 13)
16. Carl Grünberg, «Festrede, gehalten zur Einweihung des Instituts für Sozialforschung an der Universität Frankfurt am Main am 22. Juni 1924., Frankfurter Universitätsrede, 1924,[Bd] 20, p 10).
17. Michael Buckmiller - Die Marxistische Arbeitswoche und die Gründung des " Instituts für Sozialforschung "., 1923, 173 S.
18. Давидов Ю.Н. Критика соціально-філософських поглядів Франкфуртської школи М.: Наука, 1977, 319 с.
19. «Von der Erkenntniskritik zur Kritischen Theorie der Gesellschaft. Eine Untersuchung zur Vor - und Entstehungsgeschichte der Theorie Max Horkheimer (1920-1927) - Wiesbaden : VS Verlag für Sozialwissenschaften, 1997, 124 S.
20. Теорії насилля: Бен'ямин, Фрейд, Шмітт, Деррида, Адорно, Петер, Вайбель// Журнальний клуб «Інтелпрос» - Випуск №1, 2018, 279 с.
21. Фромм Е. Революція надії // Фромм Е. Психоаналіз і етика. М.,1993. 280 с.
22. Фромм Е. Анкетування робітничого класу. Франкфурт - на - Майні 1932. 241-249 с.
23. Маркузе Г. Ерос і цивілізація. Філософське дослідження фрейдизму М., Beacon Press, 1955, 255 с.
24. А. Н. Дмитриев Марксизм без пролетаріату: Георгій Лукач. Рання Франкфуртська школа. 1920-1930 гг - Москва, 2004, 264 с.
25. Фурс В. Н. Соціальна філософія в непопулярному викладі. Вільнюс: ЄГУ, 2006, 184 с.
26. Фромм Э. Современное положение человека. М.: Олимп, ООО «Издательство АСТ-ЛТД», 1998. 416 с.
27. 1/ Всемирная энциклопедия: Философия / Главн. науч. ред. и сост. А. А. Грицанов. Москва: АСТ, 2001. 1312 с.
28. Гордиенко А. А. Будущее человека. Теоретические искания Эриха Фромма. Человек как космический феномен. Ижевск, 1993. С. 105-107.

29. Гуревич П. С. Философская антропология Эриха Фромма (послесловие). Москва: Прогресс. 1990. 269 с.
30. Добренъков В.И. Неофрейдизм в поисках «истины». М., 1974. 280 с.
31. Егунёва М.В. Проблема свободы у гуманістичному психоаналізі Е. Фромма. Вестник ОГУ. №7. 2007. С. 13-17.
32. Романов А. Эрих Фромм о парадоксах свободы [Электронный ресурс] // Консультация психолога, психотерапия, психоанализ. URL: <http://psychoanalyse.od.ua/articles/terapevticheskie/frommerich.html> (дата звернення: 01.05.2020).
33. Станиславова И. Л. Возможности становления личности в реалиях современного мира. Вопросы педагогики. № 5-2. 2019. С. 286-290.
34. Фромм Э. Анатомия человеческой деструктивности. Москва: Республика, 1994.
35. Фромм Э. Бегство от свободы. Москва: Олимп, ООО «Издательство АСТ-ЛТД», 1998. 416 с.
36. Фромм Э. Душа человека. Москва: Республика, 1992. 430 с.
37. Фромм Э. Здоровое общество. Москва, 2007. 330 с.
38. Фромм Э. Иметь или быть. Москва, 2004. 240 с.
39. Фромм Э. Искусство любить. Исследование природы любви. Москва: Педагогика, 1990.
40. Фромм Э. Современное положение человека. Москва: Олимп, ООО «Издательство АСТ-ЛТД», 1998. 416 с.
41. Хьелл Л., Зиглер Д. Теории личности (Основные положения, исследования и применение). Санкт-Петербург: Питер Ком, 1997. 606 с.
42. Funk R. Erich Fromm mit Selbstzeugnissen und Bilddokument. Reinbek bei Hamburg: Rowohlt. 1983